

اسباب « جلب رزق و روزی »

نویسنده: شیخ محمد تشیح

مدرسه علوم دینی اهل سنت و جماعت اسماعیلیه (شیخان)

قشم - گیاهدان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده وعلى آله وصحبه و من اهتدى بهديه واستن بسنته الى يوم الدين.

یکی از لوازم و مقتضیات ایمان به قضاء و قدر، اعتقاد به این مساله است که تنها روزی دهنده الله متعال می باشد « إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ » ذاریات ۵۸

و هر رزق و روزی که الله سبحانه و تعالی برای بنده اش مقرر کرده حتما به او می رسد.

در حدیثی که عبدالله بن مسعود رضی الله عنه روایت کرده رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید: «إِنَّ رَوْحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي أَنْ نَفْسًا لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَكْمِلَ أَجَلَهَا وَتَسْتَوْعِبَ رِزْقَهَا فَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ وَلَا يَحْمِلَنَّ أَحَدُكُمْ اسْتِبْطَاءَ الرِّزْقِ أَنْ يَطْلُبَهُ بِمَعْصِيَةٍ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُنَالُ مَا عِنْدَهُ إِلَّا بِطَاعَتِهِ»

یعنی: جبرئیل امین به من وحی کرد که هیچ نفسی نمی میرد تا اینکه روزی خود را بصورت کامل دریافت دارد پس تقوای خدا پیشه کنید و به تأخیر افتادن رزق شما را وادار به این نکند که از طریق معاصی خدا رزق و روزی را جستجو کنید چرا که آنچه که نزد خداوند است جز با فرمانبرداری از او حاصل نمی شود.

تقسیم رزق و روزی بین مردم ارتباطی به حسب و نسب و عقل و جایگاه و طاعت و عصیان ندارد بلکه همه و همه براساس حکمت خداوند متعال صورت می گیرد چه بسا ممکن است دیوانه ای را توانگر کند و عاقلی را محروم سازد.

شاعر زیبا این مطلب را بیان کرده است :

وَكُؤُ كَانَتْ الْأَرْزَاقُ تَجْرِي عَلَى الْحِجَا *** هَلَكُنْ إِذْنُ مِنْ جَهْلِهِنَّ الْبِهَائِمُ

یعنی اگر رزق و روزی براساس عقل و خرد جریان داشت در این صورت چهارپایان بخاطر نداشتن عقل نابود می شدند.

خداوند متعال در رزق و روزی بین مردم تفضیل قائل شده و این برتری در رسیدن رزق را سببی برای انفاق و رسیدگی به زیردستان و آزمایش شخص قرار داده است و کار و تلاش تنها وسیله ای برای رسیدن و کسب رزق و روزی است.

خداوند متعال می فرماید: « وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فَضَّلُوا

بِرَادِي رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ » نحل ۷۱

یعنی: خداوند برخی از شما را بر برخی دیگر از نظر روزی برتری داده است آنان که روزی فراوانی بدیشان داده شده است حاضر نیستند که روزی (و ثروت) خود را به بردگان خود بدهند و ایشان را با خود در دارائی (شریک و) مساوی گردانند ؛ آیا نعمت خدا را انکار می کنند .

خداوند براساس حکمت خود افرادی را توانگر و افرادی را فقیر می گرداند چه بسا فقیر یا توانگری به صلاح عبد باشد و سعادت اخروی او را به دنبال داشته باشد.

در حدیث قدسی آمده است: «إِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ مَنْ لَا يُصْلِحُ إِيمَانَهُ إِلَّا الْغِنَى، لَوْ أَفْقَرْتُهُ لَأَفْسَدَهُ ذَلِكَ، وَإِنَّ مِنْ الْغَنِيِّ مَنْ لَوْ أَفْقَرْتُهُ لَأَفْسَدَهُ ذَلِكَ، وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ مَنْ لَا يُصْلِحُ إِيمَانَهُ إِلَّا الْفَقْرُ، لَوْ أُغْنَيْتُهُ لَأَفْسَدَهُ ذَلِكَ»

یعنی از میان بندگان من کسانی هستند که جز ثروتمندی آنها را اصلاح نمی کند و اگر او را فقیر کنم دینش فاسد می گردد و از میان بندگان من کسانی هستند که جز فقر او را اصلاح نمی کند و اگر او را ثروتمند گردانم دینش را بر او فاسد کرده ام .

رزق و روزی را باید فقط از خدا طلب کرد خداوند می فرماید:

«فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» عنکبوت ۱۷

یعنی روزی را از پیشگاه خدا بخواهید و او را بندگی و سپاسگزاری کنید ، به سوی او برگردانده می شوید.

نکته اعتقادی دیگر در مورد رزق و روزی این است که عطای خدا دال بر محبت و رضایت او نیست خداوند می فرماید: «... وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ» بقره ۱۲۶

یعنی: و کسی را که کفر ورزد، مدت کوتاهی (از ثمرات و خیرات این جهان) بهره مند می گردانم و سپس او را (روز رستاخیز) به عذاب آتش (دوزخ گرفتار و) ناچار می سازم، و (سرانجام و سرنوشت این گونه افراد) چه بد سرانجام و سرنوشتی است!

و در حدیثی که عقبه بن عامر روایت کرده رسول الله صلی الله علیه و سلم می فرماید:

(إِذَا رَأَيْتَ اللَّهَ يُعْطِي الْعَبْدَ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى مَعْصِيَةٍ مَا يُحِبُّ، فَإِنَّمَا هُوَ اسْتِدْرَاجٌ)

یعنی اگر دیدی که خداوند به بنده ای که مشغول معاصی خداوند است از مال دنیایی می

دهد برحذر باش چرا که از جهت استدراج به او داده می شود . (منظور از استدراج به

تأخیر افتادن عقوبت با افزایش نعمت جهت افزایش گناهان و شدید شدن مجازات است.)

سپس رسول الله صلی الله علیه و سلم این آیه را تلاوت کرد:

«فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ

بِعَتَّةٍ فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ» انعام ۴۴

یعنی هنگامی که آنان فراموش کردند آنچه را که بدان متذکر و متعظ شده بودند درهای

همه چیز (از نعمتها) را به رویشان گشودیم تا آن گاه که (کاملاً در فراخی نعمت غوطه

ور شدند و) بدانچه بدیشان داده شد ، شاد و مسرور گشتند ما به ناگاه ایشان را بگرفتیم

(و به عذاب خود مبتلا کردیم) و آنان مأیوس و متحیر ماندند.

بسیاری از مردم دارای اموال بسیار زیادی هستند ساختمانها، ماشینهای آخرین مدل،

منزلهای مختلف، و حسابهای بانکی متعدد دارند اما هیچ سودی از اموال دنیایی عاید آنها

نمی شود و در دنیا هیچ استفاده ای از این اموال نمی کنند و بعد از مرگشان بر میراث

بران تقسیم می شود.

رسول الله صلی الله علیه و سلم بسیار جالب به این مطلب اشاره می کند و می فرماید:

(يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِي مَالِي، فَهَلْ لَكَ مِنْ مَالِكِ إِلَّا مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ؟ أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ؟ أَوْ

تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ؟)

یعنی انسان همیشه می گوید مالم مالم در حالی که از مال تو آیا جز آنچه که خوردی و نابود کردی یا پوشیدی و مندرس گشت یا صدقه و انفاق کردی و برای همیشه باقی گذاشتی چیزی نصیب تو می شود.

ما باید اعتقاد کامل داشته باشیم به اینکه خداوند رزاق است و به رزق و روزی که برای ما مقرر شده راضی باشیم و به داشته هایمان قانع .

بسیاری از مردم ضروریات و لوازم مختلف زندگی را دارند و تنها بخاطر چشم و هم چشمی آن را تغییر می دهند.

رسول الله صلی الله علیه و سلم می فرماید: (انظُرُوا إِلَيَّ مَنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ، وَلَا تَنْظُرُوا إِلَيَّ مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ، فَهُوَ أَجْدَرُ أَنْ لَا تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ)

یعنی به زیردستان و پایین دستانتان نگاه نکنید و به ثروتمندان و بالادستان نگاه نکنید چرا که سزاوارتر آن است که نعمت خدا بر خود را حقیر بشمارید.

ترس از فقر و تنگدستی باعث شده که مردم به هر کاری تن دهند و عزت و غرور نفس خود را لگدمال کنند و برای بدست آوردن لقمه ای نان خود را نزد این و آن خوار و ذلیل نمایند. این رضایت به ذلت شایسته مومن حقیقی که به رزاق بودن الله ایمان دارد نیست رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود:

(اطْلُبُوا الْحَوَائِجَ بِعِزَّةِ الْأَنْفُسِ، فَإِنَّ الْأُمُورَ تَجْرِي بِالْمَقَادِيرِ)

یعنی نیازهای خود را با عزت نفس طلب کنید چرا که جریان همه ی امور براساس مقادیری است که خداوند مقرر کرده است .

زمانی که اعتقاد به سخن خدا و رسول وجود داشته باشد به اینکه روزی هر فردی در شکم مادر تعیین شده و هر کس در حیاتش به روزی مقدر خود می رسد و ذره ای کمتر یا بیشتر از آنرا کسب نمی کند دیگر کسی به گناه روی نمی آورد به اینکه روزی را از طرق حرام چون دزدی و معامله ربوی طلب کند چون اعتقاد دارد که رزقش به او خواهد رسید.

برای کسب رزق و روزی دو نوع اسباب وجود دارد :

۱- اسباب مادی :

خداوند عالم هستی را بر اساس قانون و نظام اسباب و مسببات بنا نهاده لذا هر کس سبب را محقق کرد به مسبب دست می یابد. در نظام اسباب و مسببات کفار و موحدین یکسان هستند. اگر چیزی را در زمین کاشتی ثمره آنرا برداشت می کنی . در طلب اسباب مادی، کفار بر موحدین پیشی گرفته اند چون از اسباب مادی خوب بهره برده اند. اسبابی چون تجارت، صنعتگری، کشاورزی و دامداری و کسب علوم مادی که زمینه کار را فراهم می کند همه و همه جزو اسباب مادی جلب رزق و روزی محسوب می شوند.

در مورد اسباب مادی به همین مقدار اکتفا می کنیم چون برای همه مردم شناخته شده است و نکته قابل تأمل در مورد این اسباب آن است که هر سبب مباح مادی برای جلب رزق و روزی جایز است و مومن باید از اسباب حرام چون ربا، قمار، غش و غل، غصب، دزدی و تجاوز به حقوق دیگران پرهیز کند و هر مالی که از دیگران نصیب او می شود با طیب نفس و رضایت خاطر طرف مقابل باشد.

۲- اسباب دینی و ایمانی و معنوی

این اسباب اختصاص به مومنین دارد و کفار و مشرکین از آن محروم هستند. در کتاب و سنت، خداوند و رسولش از مومنین خواسته اند در کنار اسباب مادی جلب رزق و روزی از اسباب معنوی آن غافل نباشند چرا که روزی دهنده ی حقیقی الله است.

براساس آیات و احادیث اسباب معنوی رزق شامل موارد زیر است:

۱- توبه و رجوع بسوی الله و طلب استغفار از خداوند

روزی حسن بصری که از بزرگان تابعین است در مجلس خود نشسته بود فردی بر او وارد شد و از خشکسالی و کمبود آب شکایت کرد حسن بصری به او گفت: *إستغفر الله*. یعنی از خدا طلب آمرزش کن. شخصی دیگر وارد شد و از فقر و تنگدستی شکایت کرد باز حسن بصری در پاسخ گفت: *إستغفر الله*. شخص ثالثی وارد شد و از عقیم بودنش گله کرد و از حسن بصری خواست که برایش دعا کند تا خداوند فرزندى را رزق او گرداند باز حسن بصری فرمودند: *إستغفر الله*.

یکی از همنشینان حسن بصری جلو رفت و گفت امروز چند نفر پیش تو آمدند و شکایات مختلفی را مطرح کردند و تو به همه ی آنها یک پاسخ را دادی؟ حسن بصری این آیات را تلاوت کرد:

«فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا * يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا * وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا» نوح ۱۰-۱۲

خداوند از قول نوح که قوم خود را مورد خطاب قرار داد می فرماید: و بدیشان گفته ام:

از پروردگار خویش طلب آمرزش کنید که او بسیار آمرزنده است (اگر چنین کنید)
خدا از آسمان بارانهای پر خیر و برکت را پیاپی می باراند و با اعطاء دارائی و فرزندان ،
شما را کمک می کند و یاری می دهد ، و باغهای سرسبز و فراوان بهره شما می سازد ،
و رودبارهای پر آب در اختیارتان می گذارد.

منظور از استغفار تنها استغفار زبانی نیست بلکه توبه و استغفاری است که تمام اندام و
جوارح انسان را تحت تأثیر قرار دهد. ابن کثیر در تفسیر این آیات می گوید: (أی إذا
تبتم إلی الله واستغفرتموه و أطعموه کثر الرزق علیکم و أعطاکم الاموال و الاولاد) یعنی
زمانی که شما از گناهان و معاصی دست برداشتید و توبه کردید و استغفار نمودید و از
خداوند در اوامر و نواهی اطاعت کردید رزق و روزی شما افزایش می یابد و اموال و
فرزندان به شما می دهد.

همه ی مومنین اعتقاد جازم به این دارند که قرآن کلام خداست و کلام خدا حق و صدق
است پس اگر استغفار داریم اما تغییر و تحولی در زندگی ما حاصل نمی شود بدانیم که
خلل در خود ماست و استغفار ما از زبان ما تجاوز نکرده. پس به خود نگاه بکنیم و
اعمال خود را جستجو کنیم شاید گناهی داریم که اثر استغفار زبانی ما را از بین می برد.
چرا که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: (مَنْ لَزِمَ الْاِسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللهُ لَهُ مِنْ كُلِّ هَمٍّ
فَرَجًا، وَمِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ)

یعنی کسی که ملازم استغفار باشد و همیشه آنرا بر زبان جاری کند خداوند در هر
مشکلی راه گشایشی برای او قرار می دهد و در هر غم و اندوهی راه خروجی برای او
باز می کند و از جایی روزی او را می رساند که تصورش را هم نمی کند.

خداوند متعال می فرماید:

«... وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ» طلاق ۳ و ۲

یعنی: هر کس از خدا بترسد و پرهیزگاری کند، خدا راه نجات (از هر تنگنایی) را برای او فراهم می سازد. و به او از جایی که تصورش نمی کند روزی می رساند.

ابن کثیر در تفسیر این آیات می گوید: (أَيُّ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ فِيمَا أَمَرَ بِهِ وَتَرَكَ مَا نَهَا عَنْهُ يَجْعَلُ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ مَخْرَجًا وَيَرْزُقُهُ مِنْ جِهَةٍ لَا يَخْطُرُ بِهَا) (

یعنی: هر کسی که در او امر و نواهی خدا تقوای او پیشه کند در هر کاری خداوند راه خروجی برای او مهیا می کند و از جهتی روزی او را می رساند که به ذهن او خطور نمی کند.

در آیه ای دیگر خداوند تقوای جمعی را عاملی برای نزول برکات آسمانها و زمین بر یک جامعه معرفی کرده است جایی که می فرماید:

«وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ» اعراف ۹۶

یعنی: اگر مردمان این شهرها و آبادیها ایمان می آوردند و پرهیز می کردند، (درگاه خیرات و) برکات آسمان و زمین را بر روی آنان می گشودیم ولی آنان به تکذیب (پیغمبران و انکار حقائق) پرداختند و ما هم ایشان را به کیفر اعمالشان گرفتار و مجازات نمودیم.

منظور از رحم هر کسی که بین تو و او ارتباط نسبی از جهت ولادت باشد که این ارتباط با طرق مختلف چون زیارت و ملاقات ، مکالمه، صدقه و هدیه ، سخن نیک و گشاده رویی ، مودت و محبت، امر به معروف و نهی از منکر صورت می گیرد. امام بخاری از ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمودند: (مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَأَنْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ ؛ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ) یعنی کسی که خوشحال می شود که فراخی در روزی او ایجاد شود و مرگ و اجلش به تأخیر بیفتد پس با خویشاوندانش ارتباط مستمر داشته باشد.

یکی از موانع رزق و روزی گناه و معصیت است.

در روایتی رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: (وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمُ الرِّزْقَ بِالدَّنْبِ يُصِيبُهُ) یعنی شخص با گناهی که مرتکب می شود خود را از رزق و روزی محروم می کند. صله رحم آنچنان اهمیت دارد که با وجود گناهی که مانع رزق است باعث افزایش رزق و روزی می شود در حدیثی که ابن حبان از ابی بکره روایت کرده رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: (ما من ذنب أجد أن يعجل الله تعالى لصاحبه العقوبة في الدنيا مع ما يدخره له في الآخرة من قطعية الرحم و الخيانة و الكذب و إن أعجل الطاعة ثوابا صلة الرحم حتى إن اهل البيت ليكونوا فجرة فتنمو أموالهم و يكثر عددهم إذا تواصلوا) یعنی هیچ گناهی نیست که شایسته باشد خداوند صاحب آنرا در دنیا مجازات کند همراه با مجازاتی که در آخرت برای او ذخیره شده است غیر از قطع ارتباط با خویشاوندان و خیانت و دروغ . و تنها طاعتی که ثواب آن بصورت معجل در دنیا داده می شود صله ی

رحم است تا جایی که ممکن است خانواده ای اهل گناه و معصیت باشند اما اموال آنها زیاد می شود و تعدادشان افزایش می یابد تا زمانی که با خویشاوندانشان ارتباط داشته باشند.

خداوند در آیات متعدد از قطع ارتباط با خویشاوندان نهی کرده و در روایات آمده است که در روز قیامت در دو طرف پل صراط خویشاوندان و امانت قرار دارد که هر کس در دنیا حق آنها را ادا نکرده باشد نمی تواند به سلامت از آنجا عبور کند.

۴- صدقه و انفاق در راه خدا

خداوند متعال می فرماید: «... وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ» سبأ ۳۹ یعنی و هر چه را (در راه خدا) ببخشید و صرف کنید، خدا جای آن را پر می کند، و او بهترین روزی دهندگان است.

خیلی ها روزی اندک خود را مانع انفاق می دانند و می گویند اگر ما از این حقوق اندک خود انفاق کنیم و به دیگران بدهیم خود فقیر می شویم. ترس از فقر مانعی برای انفاق در راه خدا شده در حالی که باید به این مطلب توجه کنیم که چنین ترس و القایی از طرف شیطان است خداوند بعد از اینکه امر به انفاق می کند می فرماید: «الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» بقره ۲۶۸

یعنی شیطان شما را (به هنگام انفاق می ترساند و) وعده تهیدستی می دهد و به انجام گناه شما را دستور می دهد، ولی خداوند به شما وعده آمرزش خویش و فزونی (نعمت) می دهد. و خداوند (فضل و مرحمتش) وسیع (و از همه چیز) آگاه است.

رسول الله صلى الله عليه و سلم بلال رضی الله عنه را که از فقرای مهاجرین است توصیه می کند و می فرماید: (أَنْفَقْ يَا بِلَالُ وَلَا تَخْشَ مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِقْلَالًا)
یعنی ای بلال در راه خدا انفاق کن و از خداوند صاحب عرش ترس فقر و تنگدستی نداشته باش.

حتی پیامبر اسماء را که یک زن است و درآمدی ندارد به انفاق توصیه می کند و می فرماید: (يَا أَسْمَاءُ أَنْفَقِي يَنْفِقَ اللَّهُ عَلَيْكَ)
ای اسماء انفاق بکن تا خدا بر تو انفاق کند.

۵- تَعَبَّدْ خَالِصَانَهُ لِبرای الله سبحانه و تعالی

در حدیث قدسی که ابن ماجه و احمد و ترمذی از ابی هریره رضی الله عنه روایت کرده اند رسول الله صلى الله عليه وآله و سلم از خداوند متعال روایت می کند:
(يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمَلًا صَدْرَكَ غِنَى، وَأَسَدَّ فَقْرَكَ، وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ، مَلَأْتُ صَدْرَكَ شُغْلًا، وَلَمْ أُسَدِّ فَقْرَكَ)

یعنی ای انسان خودت را برای عبادت من فارغ کن که من سینه تو را سرشار از بی نیازی می کنم و از فقر و تنگدستی ات جلوگیری می نمایم و اگر چنین نکنی همیشه مشغول دنیا خواهی بود و از فقر تو جلوگیری نمی کنم.

منظور از فارغ کردن خود برای عبادت ترک کسب و کار و سربردار دیگران بودن نیست بلکه منظور آن است که انسان در هنگام عبادت، قلب خود را از مشغولیت های دنیا و غیر خدا فارغ کند و در عبادتش صادق باشد. خشوع در نماز و عبادت مسأله ی بسیار مهمی

است که کمتر در میان مسلمانان وجود دارد اکثر مردم نماز می خوانند اما فکرشان در نماز مشغول کار و کسب و لهو و لعب و امور دنیایی است.

شیخ شعراوی رحمة الله علیه می فرماید : (إن الله يريد منا قلوب تخشع و لا يريد منا قوالب تخضع) یعنی خدا از ما قلبهای خاشع و فروتن می خواهد و اجسام فرو افتاده و قالبهای تهی را نمی خواهد . چنین مفهومی از سیدنا عمر رضی الله عنه نیز نقل شده است.

۶- توکل و اعتماد به خدا

خداوند متعال می فرماید: « وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا » طلاق ۳

یعنی هر کس بر خداوند توکل کند (و کار و بار خود را بدو واگذارد) خدا او را بسنده است . خداوند فرمان خویش را به انجام می رساند و هر چه را بخواهد بدان دسترسی پیدا می کند . خدا برای هر چیزی زمان و اندازه ای را قرار داده است .

منظور از توکل اعتماد به خدا و واگذاری امور به او در کنار اخذ اسباب است. نباید توکل را با توکل اشتباه بگیریم به اینکه کسی بگوید امور خود را به خدا واگذار نمودم و از تلاش و فعالیت و گرفتن اسباب خودداری کند.

در روایتی که احمد و ترمذی از عمر بن الخطاب رضی الله عنه روایت کرده اند رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: (لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ؛ لَرَزَقَكُمْ كَمَا تُرْزَقُ الطَّيْرُ، تَغْدُو خِمَاصًا، وَتَرُوحُ بِطَانًا)

یعنی اگر شما آنچنان که شایسته خداست بر او توکل کنید بسان پرندگان روزی شما را می دهد که صبحگاهان با شکم خالی از لانه شان خارج می شوند و شامگاهان با شکم سیر به لانه بر می گردند .

امام احمد می گوید: این حدیث دلالت بر قعود و ترک تلاش و فعالیت و رها کردن اسباب ندارد چون پیامبر پرنده را مثال زده که طالب رزق است و برای بدست آوردن غذا تلاش می کند.

۷- انفاق بر طالبین علوم شرعی

امام ترمذی از انس بن مالک رضی الله عنه روایت کرده که در عهد رسول الله صلی الله علیه و سلم دو برادر بودند که یکی از آنها خود را برای طلب علم فارغ کرده بود و کار نمی کرد و همیشه نزد رسول الله می آمد تا آیات قرآن را حفظ کند و سخنان پیامبر را بشنود و برادر دیگر به صنعتی مشغول بود و کار می کرد. یک روز برادر پیشه دار به نزد رسول الله آمد و از بی کاری برادرش شکایت نمود. رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: (لَعَلَّكَ تُرَزَّقُ بِهِ)

یعنی چه بسا تو به سبب او روزی داده می شوی .

از میان علوم مختلف، علوم دینی و شرعی اهمیت بسزایی دارد و خداوند صراحتاً کسب این علوم را فرض کفایه قرار داده است. لذا انفاق بر طلاب علوم دینی سببی برای افزایش رزق معرفی شده است.

البته کسب علوم دیگر چون پزشکی و غیره که جامعه به آنها نیاز دارد نیز موکد است و بر این دانشجویان نیز می توان انفاق کرد و اسباب تحصیل آنها را فراهم نمود اما به درجه انفاق بر طلاب علوم شرعی نمی رسد.

۸- دعا

در سنن ابی داود این حدیث روایت شده که روزی رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم به مسجد وارد شد و دید که یکی از اصحابش تنها در گوشه ای از مسجد نشسته و نشانه های غم و افسردگی بر چهره ی او نمایان است. در زمانی در مسجد نشسته که وقت نماز نیست پیامبر که نسبت به اصحابش بسیار دلسوز بود به نزد او رفت و فرمود:
(یا ابا امامة ما الذی أجلسک فی المسجد فی هذه الساعة؟)

یعنی ای ابا امامه چه چیزی در این وقت تو را به مسجد کشانده؟ ابوامامه گفت: غم هایی که به من رسیده و بدهی هایی که من توان پرداخت آنها را ندارم.
رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: (ألا أعلمک کلمات إذا قلتهم أذهب الله همک و قضی دینک؟)

یعنی: آیا کلماتی را به تو بیاموزم که اگر آنها را بگویی خداوند غم و اندوه تو را برطرف می کند و بدهی های تو پرداخت می شود.
ابوامامه مشتاقانه گفت: بلی یا رسول الله .

پیامبر فرمود: (قل إذا أصبحت و أمسیت اللهم إني أعوذ بك من الهم و الحزن و أعوذ بك من العجز و الكسل و أعوذ بك من الجبن و البخل و أعوذ بك من غلبة الدين و قهر الرجال)

یعنی هر صبح و شام بگو: خدایا من به تو پناه می برم از غم و اندوه و مشکلات و به تو پناه می برم از ناتوانی و کسالت و ترس و بخیلی و به تو پناه می برم از فزونی بدهی و غلبه مردمان .

ابوامامه می گوید: هر صبح و شام این دعا را گفتم تا اینکه مشکلات من برطرف شد و بدهی من پرداخت گشت.

بیائیم رزق و روزی را از کسی طلب کنیم که گنجینه های آسمان و زمین در اختیار اوست. در حدیث صحیح آمده است (إِنَّ اللَّهَ حَيٌّ كَرِيمٌ، يَسْتَجِي مِنْ عَبْدِهِ أَنْ يَرْفَعَ إِلَيْهِ يَدَيْهِ فَيَرُدَّهُمَا صَفْرًا)

یعنی خداوند بسیار اهل شرم و سخاوت است و شرم می کند زمانی که بنده اش دست نیاز به سوی او دراز می کند دستش را خالی برگرداند.

۹- شکر

خداوند متعال می فرماید: «وَإِذِ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ» ابراهیم ۷

یعنی و (به یاد آورید) آن زمان را که پروردگارتان مؤکدانه اعلام کرد که اگر سپاسگزاری کردید ، هر آینه (نعمتهای خود را) برایتان افزایش می دهم ، و اگر کافر (و ناسپاس) شدید بی گمان عذاب من بسیار سخت است.

ابن قیم رحمه الله می گوید: (الشكر هو الحافظ و الجالب : هو الحافظ للنعم الحالية و الجالب للنعم المستقبلية)

یعنی شکر هم محافظت کننده و هم جلب کننده است محافظت کننده نعمت های زمان
حال و جلب کننده نعمتهای زمان آینده است.

.....

ترجمه آیات از تفسیر نور دکتر مصطفی خرم دل می باشد.